

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע משפטים תשפ"ו מהפכה משפטית? איזה שופטים קיבלו מינוי בהמלצת יתרו? חלק ב הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

"אבן דרך" משמעותית בחיים הציבוריים של עם ישראל כעם, נחשבת ההמלצה על מינוי שופטים ביוזמת יתרו, כבר בתחילת דרכו כעם, זמן לא רב אחרי יציאת מצרים. בדברינו לפרשת יתרו תשפ"ו הבאנו את דברי חז"ל ושיטות הראשונים, המחברות את המופיע בפרשת יתרו ללשון פרשת דברים. לשיטה זו אין הסבר עקרוני לכך שהנושא נדון פעמיים ובהבדלים משמעותיים. יתרו הקשה על משה "מה הדבר הזה אשר אתה עשה לעם מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מן בקר עד ערב" (שמות יח, יד). עיון בתשובת משה מגלה לנו כי משה היה עסוק "מן הבקר עד הערב" (שמות יח, יג) בשני תחומים: א. "כי יבא אלי העם לדרוש אלהים" (שם שם, טו) והודעתי את חקי האלהים ואת תורתיו (שם שם, טז). ב. וְשִׁפְטֹתַי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ (שם שם, טז). יתרו מציע שתי הצעות: א. "עֲתָה שָׁמַע בְּקוֹלִי וְיֵחִי אֱלֹקִים עִמָּךְ הֲיֵה אִתָּה לְעַם מוֹלֵד אֱלֹקִים וְהִבֵּאתָ אִתָּה אֶת הַדְּבָרִים אֲלֵי הָאֱלֹקִים: וְהִזְהַרְתָּ אֶתְהֶם אֶת הַחֲקִים וְאֶת הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָּהּ וְאֶת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן" (שם שם, יט-כ). כלומר, אתה תמשיך להתפלל עבורם וללמד אותם את דרך השם ו"את החקים ואת התורות". ב. "וְאִתָּה תִּחְזֶה מִכָּל הָעָם אֲנָשִׁי חָלִיל יֵרָאִי אֱלֹהִים אֲנָשִׁי אֲמַת שְׂנָאִי כָצַע וְשָׁמַת עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֵת: וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם כָּל עַתָּה וְהָיָה כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפָּטוּ הֵם וְהָיָה מֵעַלְיָךְ וְנִשְׁאָו אִתָּךְ: (שם שם, כא-כב). בתחום זה יתרו מציע: תמנה לך מערכת של שופטים שישאירו לטיפולך רק את "הדבר הגדול". מהו תחום "הדבר הגדול" הזה? רבי אברהם בנו של רבי משה בן מימון הרמב"ם, מציע לנו: "המשפט נאמר בכלל על הממשלה וההנהלה, ובפרט על פסק הדין בין בעלי הדין בדברי ריבות; וכפי מובנו הכללי נאמר "וְיִקָּם ה' שִׁפְטִים וְיִוָּשִׁיעוּם מִיַּד שִׁסִּיקֵהֶם" (שופטים ב, טז) ... והכוונה כאן במאמר **ושפטו** כפי מובנו הכללי נוסף על מובנו הפרטי" (בפירושו לתורה שמות יח, כב). ונבאר. רבי אברהם טוען כי למילה שופט שתי משמעויות. הראשונה-הפרטית, דיין היושב בדין ומכריע במחלוקת בין שני אנשים. השנייה-הכללית, שמשמעותה מנהיג ציבור. ההוכחה שמביא רבי אברהם לקוחה מהפרשיה הפותחת את ספר שופטים (אחרי ההכרזה על מות יהושע) שהפסוק המרכזי בה הוא: "וַיָּקָם ה' שִׁפְטִים וְיִוָּשִׁיעוּם מִיַּד שִׁסִּיקֵהֶם" (שופטים ב, טז). בפסוק זה בוודאי המשמעות של שופט היא מנהיג ציבור, שתפקידו העיקרי הוא להבטיח בטחון והגנה מפני האויבים החיצוניים, ולהבטיח בטחון אישי פנימי בתוך הממלכה. ספר שופטים איננו ספר הדיינים אלא ספר המנהיגים - ראשי השלטון. אם כך, יתרו מציע למשה להמשיך לייצג את העם לפני הקב"ה וללמד את העם תורה, אבל למנות הנהגה ציבורית שתחלוק עמו את העול הכבד של המנהיגות. פרשנות זו מסתדרת מאוד עם לשון הכתוב בפרשת יתרו: "וַיֹּאמֶר מֶה הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לְעַם מְדוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדְּךָ וְכָל הָעָם נֹצֵב עָלֶיךָ מִן הַבֹּקֶר עַד הָעֶרֶב. אִם מְדוּבָר עָלַי שִׁיבָה בְּדִין וּבִירוֹר סִכְסוּכִים בֵּין אֲנָשִׁים פְּרִטִּים, מְדוּעַ כָּל הָעָם נֹצֵב עָלַי? אִם הַנוֹשֵׂא הוּא הַחַיִּים הַצִּיבוֹרִיִּים - זֶה נוֹגַע לְכֻלָּם, אֲבָל רַק חֶלֶק קָטָן מֵהַצִּיבוֹר נֹזֵק לְשִׁירוֹתַי בֵּית הַדִּין. וְאַתָּה תִּחְזֶה מִכָּל הָעָם אֲנָשִׁי חָלִיל, תְּכֻנָּה זֹאת הַכְּרָחִית לְמִי שֶׁמִּטְפֵּל בְּנוֹשְׁאֵי הַבֵּיטָחוֹן. יֵרָאִי אֱלֹהִים וְאֲנִשִּׁי אֲמַת - גַּם פּוֹלִיטִיקָאִים חַיִּיבִים לַעֲנוֹת עַל דְּרִישׁוֹת אֵלֶּה. שְׂנָאִי כָצַע - אֵין כָּל סִפְקָ שְׁמִי שֶׁנוֹשֵׂא בְּמִשְׁרָה שְׁמַעֲנִיקָה שֶׁלְטוֹן וְכֹחַ חַיִּיב לְהִיטֵל מִי שֶׁלֹּא חָשׂוֹד עַל לְקִיחַת שׁוֹחַד וְשִׁלְמוֹנִים. וְשָׁמַת עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֵת: וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם כָּל עַתָּה וְהָיָה כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל - הַנוֹגַע לְכָל הַצִּיבוֹר. יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן - שְׁנוֹגַע לְחֶלֶק מִן הַצִּיבוֹר. יִשְׁפָּטוּ הֵם - הֵם יִנְהִיגוּ. נֹכַח פְּרִשְׁנוֹת זֶה גַּם מִפְּסוּק נוסף. הַנִּבְיָא נִתֵּן מִנְבֵּא וְשׁוֹאֵל אֵת דּוֹד הַמֶּלֶךְ "כָּל אֲשֶׁר תִּתְּלַקְתִּי בְּכָל יִשְׂרָאֵל, הַדָּבָר דְּבַרְתִּי אֵת אֲחִי שִׁפְטִי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי לְעֹשֶׂת אֵת עָמִי לֵאמֹר לָמָּה לֹא בָנִיתָ לִּי בֵּית אֲרָזִים?" (דבה"א יז, ו). המצווה לבנות את בית המקדש, כמו מצוות המלחמה, מוטלת אך ורק על המלך, המנהיג הנקרא בפסוק זה שופט, אלו הם השופטים שיתרו מייצג בנושא מינויים. אם כך נוכל לתמצת סיכום ביניים ולטעון כי מצינו שלש רשויות של הנהגה: א. הרשות הרוחנית התורנית המחוקקת את חוקי התורה. ב. הרשות המנהיגה מבחינה ציבורית, המלכות, הרשות המבצעת. ג. הרשות השופטת, הדיינים השופטים בין איש ובין רעהו. עד בואו של יתרו כיהן משה רבנו לבדו, כמנהיג ומפעיל את שלשת הרשויות. יתרו הציע לו להתחלק באחריות בתחום ההנהגה הציבורית עם שרים נוספים. בדברינו הבאים נבאר, על פי שיטה זו, גם את הפרשיה בפרשת דברים וגם את נושא הפרדת הרשויות על פי ההלכה. הבה נתפלל ונפעל כי גם אנו נזכה שהרשויות הממונות על הציבור יפעלו כל אחת בתחומה בדרך היותר מתוקנת, וכמובן בהרמוניה ביניהן, שתשרת את כל חלקי הציבור כך שכולן יתרמו את חלקן לאיחוד העם.

(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיוב)

לְעִי לֹוִי זְשִׁמַּת

הרב משה מרדכי ארנר
א' בניסן תשפ"ה

לע"נ הנופלים במערכה להגנת המולדת הי"ד

הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב	פרופ' ישראל ושלומית אהרונים י"ד בכסלו תשפ"ג / ט' בחשוון תשפ"ו	מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א
מר שמואל וגב' אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב	הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן מנחם אב תשפ"ד	הרב ראובן וחייה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	מר יצחק וגב' נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד
הרב אשר וגב' סוזן וסרטייל ט' בכסלו / ט"ז אלול	ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	הרב יעקב מאיר רוסק ז"ל נלב"ע י"ג בטבת	הרב יעקב מאיר רוסק ז"ל נלב"ע י"ג בטבת
ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	הרב יעקב (ג'רי) פרנקל ט' בטבת תשפ"ב	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	מר אלישע בן רבקה וגב' שושנה בת שרה	מר אלישע בן רבקה וגב' שושנה בת שרה

חֶמְדַּת הַכֶּשֶׁרוֹת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

לע"נ מורנו הרב ארנרייך זצ"ל, ממנו למדנו להרגיש את הסברא ולהתרגש מהבנת התורה

האם 'טעם' הוא גל או חלקיק?

למדנו את דברי רבי יוחנן (מסכת עבודה זרה סג ע"ב), האומר ש"טעמו ולא ממשו – אסור ואין לוקין עליו". למדנו את מחלוקת הראשונים כיצד לפרש את דבריו. מהו ההבדל בין "טעמו וממשו" ו"טעמו ולא ממשו". שם עמדנו על המחלוקת באלו נסיבות טעם כעיקר מחייב מלקות.

בשורש הדבר עומדת שאלה יסודית: מהי כוונתנו כאשר אנו מדברים על 'טעם'? הרמב"ם מבאר שכאשר יש כמות של זית בכדי אכילת פרס, זה נקרא ש"טעם האיסור וממשו" קיים. פחות מכך, הוא רק טעם ללא ממשות. מבחינה פיזיקלית, בוודאי שבשני המצבים יש "ממשות" של האיסור. הרמב"ם מתייחס לחלקיקים הנמצאים בתוך התבשיל. מהו "מרק עוף"? מים שבישלו והמיסו בתוכו חלקיקים (חלבונים ושומנים) של עוף. אך אם אין כמות משמעותית של החלקיקים הללו בתבשיל, לא לוקים על אכילת התבשיל. וכך נוצרת ההבחנה בין כמויות שונות: אם יש חלקיקים בכמות של כזית בכדי אכילת פרס, הרי שאכילת הכזית הזה הוא איסור דאורייתא רגיל. פחות מכך, כל עוד החלקיקים ניכרים בטעםם בתבשיל, אכילתו אסורה. אם האדם הסביר לא מזהה את הטעם, מותר לאכול את התבשיל.

ניכר שהרשב"א והרמב"ן חולקים על כך. לשון הרשב"א הוא "אם יש טעם גדול **באילו** נמחה בו כזית". בעוד שהרמב"ם מתייחס לחלקיקים הנמצאים בתוך התערובת, ומזהה את קיומם כמייצרי האיסור, הרמב"ן והרשב"א מבינים 'טעמו ולא ממשו' כפשוטו: אין ממשות של איסור בתבשיל. או, לכל הפחות, ההלכה אינה מזהה ואינה מתייחסת לכך. הדיון אינו על חלקיקים, אלא על טעם (flavor). השאלה העקרונית בה עסקנו, לשיטתם, היא השאלה אם הטעם של הדבר אסור, בהתעלם מהחלקיקים הנמצאים בתבשיל. כיצד יתכן שההלכה לא תהיה מודעת לכך שיש חלקיקים של האיסור בתוך התערובת? מדברי הרשב"א על רש"י עולה הדבר הבא: עקרונית כאשר האיסור אינו ניכר ומעורב, הוא בטל ברוב. כך שאם לא רואים אותו והוא בטל ברוב, ההלכה מתעלמת מהחלקיקים. אבל אם לחלקיקים הללו עדיין יש השפעה, עדיין מזהים את טעמם בתבשיל, האיסור כבר אינו מצד חלקיק האיסור, אלא מצד הטעם, ההשפעה, של החלקיק על התערובת.

נגענו במושג 'היתר מצטרף לאיסור'. אחרי שעומדים על שיטה זו של הרמב"ן, ההסבר שלו להבדל בין 'היתר מצטרף לאיסור' ו'טעם כעיקר' ברור יותר: 'היתר מצטרף לאיסור' מתייחס למצב בו ניתן לזהות את האיסור, והשאלה היא מתי לוקים עליו. 'טעם' הוא מצד בו הלכתית האיסור איננו, אך השפעתו ניכרת.

בעל המאור חולק על כך, ואומר שבוודאי שכאשר הטעם מעורב בתבשיל יש ממשות כלשהי של האיסור בתבשיל. השאלה היא מהו היחס ההלכתי אליו, אבל וודאי שיש שם איסור. ניכר שהוא מבין כמו הרמב"ם: בכל מקום הוא אומר ש'טעם' הוא מצב בו ההיתר מחוי (נמס, או שהנוזלים שלו מפוזרים) בתוך התבשיל. האיסור קיים, והשאלה היא אם ניתן להתעלם ממנו בגלל שהוא אינו משפיע בצורה משמעותית על התערובת.

למדנו את ראייתו של אב"י מכך שלכאורה בתערובת בשר וחלב הטעם אסור, ולא הממשות. הרשב"א אומר שכאשר חלב מעורב בבשר יש כאן ממשות, שהרי ניתן לזהות את החלב בבשר. לכן הוא מבאר שראייתו של אב"י היא מבשר שהתבשל בתוך חלב ולאחר מכן הוציאו את הבשר. להבנתו, לא נשאר בחלב **שום דבר**, אלא השפעת הבשר, טעם, בלבד. בעל המאור אינו רואה בעיה להוכיח מהחלב הנמצא בתוך הבשר: מדובר בטיפות חלב מעורבות בתוך בשר, שאין שונות מהותית מ'טיפות' הבשר הנותנות את הטעם בתוך החלב. שוב אנו רואים את ההבדל בין התפיסות שלהם בהגדרת 'טעם'.

ראיה נוספת הייתה מהכשרת הכלים – מדוע יש צורך להכשיר כלים אם הטעם שבהם אינו אסור? הגמרא עונה שהיה מקום לחשוב שחובת הכשרת הכלים היא חידוש, ולכן אין ללמוד ממנו. אך הראשונים מקשים: מעבר לכך שצריכים להתייחס גם לטעם האיסור, ולא הממשות שלו, מה החידוש של הכשרת כלים? אם החידוש הוא שיש להתייחס לטעם, זה עצמו החידוש של טעם כעיקר! לכאורה לפי הרמב"ם ובעל המאור התשובה פשוטה: לאדם הפשוט קשה למצוא את הקשר בין הבלוע בכלי ובין 'טעם כעיקר'. טעם כעיקר מתייחס לחלקיקי האיסור הנמצאים בתוך תערובת. אך האדם הסביר אינו מזהה 'חלקיקי איסור' בתוך הסיר. הרמב"ן אומר שאכן, עקרונית אין כל הבדל בין הבלוע בכלי ובין 'טעם כעיקר' רגיל. ההווא אמינא היא שיש הבדל בין תבשיל שאדם אוכל חד-פעמית, ובין הכלים של אדם. כמו שהתורה ציוותה לטבול כלים שנרכשו מנכרי, היא ציוותה לא לאכול בכלי שבלע איסור, למרות שאין משמעות הלכתית לבליעה זו. להלכה, כמובן, אנו פוסקים שיש משמעות הלכתית לבליעה זו, שכן 'טעם כעיקר'. אבל דברי הרמב"ן משקפים את שיטתו: אין הבדל בין הבלוע בכלי ובין הטעם המעורב בתבשיל. בשניהם איננו מזהים חלקיקים של איסור, אלא רק את השפעת האיסור על התבשיל.

נראה שיש כאן מחלוקת בין בתי מדרש: חכמי ספרד: רמב"ן, רשב"א, רא"ה – מבינים ש'טעם כעיקר' הוא מצב בו ההלכה אינה מזהה את האיסור בתערובת, אלא את הטעם, (flavor), בלבד. הרמב"ם ובעל המאור מבינים ש'טעם כעיקר' הוא מצב בו חלקיקי האיסור נמצאים בתערובת, ועולה השאלה באלו תנאים החלקיקים הללו בטלים.

יש מקום לפלפל בשיטת ר"ת ורובנו חיים מבעלי התוספות. קשה לזהות בדבריהם התייחסות מפורשת לכיוון זה או משנהו. למדנו שהם סבורים שכאשר יש מספיק טעם בתבשיל, התבשיל כולו נאסר מדאורייתא ברמה שלוקים על כך. לכאורה משמע שהטעם אינו ממשות, אלא השפעה, ולכן ניתן ללקות על כזית תבשיל-שיש-בו-טעם-איסור, והחידוש הוא שלוקים על השפעה זו. ניתן להתווכח עם טענה זו, וניתן לקוראים לחשוב על כך.

כיצד משערים אם ישנו טעם אסור בתבשיל? על כך נרחיב בפעם הבאה.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ה)

Kansas, USA

קנזס, ארה"ב
אלול תש"ס

סדרי תפילה בציבור כשאין עשרה בזמן שמונה עשרה של לחש

שאלה

בקהילתנו הקטנה נוצר לעיתים מצב בו אנו מתחילים שמונה עשרה של לחש בלא מנין. בינתיים מגיעים האנשים המשלימים את המניין, האם אחד המאחרים יכול עכשיו להתפלל כחזן ולומר את חזרת הש"ץ בקול רם במקום להתפלל ביחיד שמונה עשרה בלחש?
האם אחד מאלו שכבר התפללו בלחש יכול להיות שליח ציבור ולומר את חזרת הש"ץ, מה עם אמירת קדושה מקרה הראשון?

תשובה

- א. ישנה מחלוקת בסיסית בין מרן בעל השו"ע¹ לרדב"ז², אם עשרה שהתפללו ביחידות ולא שמעו קדושה, יכולים לעשות חזרת הש"ץ³ כאשר הם מצטרפים יחדיו. דעת השו"ע שיכולים ודעת הרדב"ז שאינם יכולים. להלכה נראה שלא יעשו חזרת הש"ץ במקרה זה⁴.
- ב. גם רדב"ז מודה מודה, שאם אחד לא התפלל עדיין ותשעה התפללו תפילה בלחש, יכול אותו האחד להתפלל בקול רם וכולם יאמרו קדושה⁵. ומדין "כל ישראל ערבים זה לזה" מותר גם לאחד מבין אלה שכבר התפללו לרדת לפני התיבה ולומר חזרת הש"ץ⁶.
- ג. מתוך כל זה יוצא, שאם תשעה התפללו תפילה בלחש ואח"כ בא עשירי, והם רוצים לעשות חזרת הש"ץ, כי אז דין חזרת הש"ץ ממש אין כאן, כי לא היו עשרה אנשים בזמן התפילה בלחש של רוב מנין (ששה ומעלה)⁷, אבל יש כאן דין יורד לפני התיבה (כפורס על שמע) ובוזה, אם העשירי כבר התפלל – פרחא מהם חובת הקדושה, ואם לאו – אפשר לעשות קדושה עבורו, ואף ניתן להשלים את כל התפילה בקול, ואפילו אחד מאלה שכבר התפללו.

¹ שו"ע (אורח חיים סי' סט ס"א).

² סי' רמ"א חלק ד.

³ אמנם בשו"ע מדובר על "פורס על שמע" ולא על חזרת הש"ץ, אך אחרונים השוו זה לזה, עיין שו"ת "הר צבי" (ח' או"ח סי' נא) שו"ת "משנה הלכות" (ח"ד סי' ז) וסי' "אש"י ישראל" (פ' לד סעי' ט והערה כז). ועיין בשו"ת "שבט הלוי" (ח"ג סי' ט) שאומנם חילק בין יורד לפני התיבה (של פריסת שמע) לבין חזרת הש"ץ, אך הפנה בסוף התשובה לסי' "אשל אברהם" (בוטשאטש או"ח סי' סט ד"ה עמג"א ס"קד) שם איתא שאומנם אין חובה להשלים את חזרת התפילה אחר ברכת הא-ל הקדוש, אך מותר להשלים כולה, ואפילו מצווה איכא, כדי לשמוע סיומי הברכות ולענות ה"אמנים" (והוא חולק בזה על סי' "התהילה לדוד" המחייב כהאי גוונא לחזור על כל התפילה, ע"ש).

⁴ "משנה ברורה" (שם סק"א) הביא את סברת רדב"ז, שכיוון שהעשרה התפללו ביחידות, "פרחא" מהם חובת קדושה, ואף על פי שאחר-כך חזרו והתחברו, אינם יכולים לחזור ולומר קדושה, ואם חזרו והתפללו, הוי ברכה לבטלה. וכתב "משנה ברורה" (שם) שגם "מגן אברהם" וגם "מגן גיבורים" ו"חיי האדם" הביאו דברי רדב"ז להלכה, ואלו בשו"ת הרמ"ע ובסי' "דרך החיים" פסקו כשו"ע. אלא בעל שבעל "חתם סופר" כתב שעמא דבר כרדב"ז, שאין חוזרים ומתפללים. ובי"אור הלכה" שם (ד"ה אומר אבות וכו') פוסק במפורש כרדב"ז מכח דברי "חתם סופר" הנ"ל. בנוסף לכך יש גם עניין ציבורי וחינוכי שלא לחזק את התופעה של אי הגעה בזמן לתפילה (סברת הרב נ"א רבינוביץ).

⁵ "משנה ברורה" (שם סק"א), בתנאי שאותו העשירי לא יתפלל בלחש לפני האמירה בקול רם, כי אז לא שייך לומר שפרחא חובת תפילה מהם, כי בשביל עצמו אומר התפילה.

⁶ "משנה ברורה" (שם).

⁷ בשו"ת "שבט הלוי" (שם) כתב, שחובת חזרת הש"ץ חל רק כאשר קיימת נוכחות של עשרה אנשים בבית-הכנסת בזמן התפילה בלחש אפילו אם ארבעה מהם כבר התפללו, כי רק זה מוגדר כתפילת ציבור. ולכן מובנים דברי "הר צבי" (הובא לעיל הערה 3), שאם העשירי כבר התפלל – אי-אפשר לעשות חזרת הש"ץ, כי דין חזרת הש"ץ ממש אין כאן בכל מקרה (גם אם לא התפלל), שהרי לא היו עשרה בעת התפילה בלחש, ודין יורד לפני התיבה שייך רק אם יש אחד שעדיין לא התפלל כלל – שאז חוזרים עבורו.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרדיך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת לכרכים ד-ט:

הרב זלמן נחמיה גולדברג

הרב נחום אליעזר רבינוביץ

הרב ישראל רוזן

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:		החייל, איתמר חיים בן ציפי ציפורת	
שמואל בן ברוריה	ניר רפאל בן רחל ברכה	חנה בת אוריה	טל שאול בן יפה
רות צפורה בת חנה	ישי בן מרים	הילל בן תומר שפרה	מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה
מאירה בת אסתר	הילה צפנת בת שרה טובה	עודד בן חיה	נעם בן שלומית
שלמה בן שולמית	ר' יצחק בן בריינדל גיטה	מינדה לאה בת ליפשה	משה בן אסתר חיה
		חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה	רבקה בת שרה בלה
			נבו בן פריבה